TANULMÁNYOK

AZ EGYELEMŰ, ÁTMENETI SZERKEZETŰ ÉS KÉTELEMŰ NEVEK MEGJELENÉSE A BÁNFFY-CSALÁDOK 14. SZÁZADI OKLEVELEIBEN

1. E tanulmány témája a Bánffy-családok okleveleiben felbukkanó és alkalmazott névadási típusok vizsgálata. A 14. században két jeles nemesi család egy-egy tagja is betöltötte a horvát, illetve a szlavón báni tisztséget. Ezek közül az első a történelmileg nagyobb jelentőségű és a politikai életben dominánsabb szerepet vállaló Tomaj nembeli losonci Bánffy-család (a család névadó őse VII. Dénes, horvát-szlavón bán, 1380–1388; ENGEL 2001). Birtokaik az ország északi és keleti régióiban voltak találhatók, nagyrészt Nógrád megyében, a történelmi Bihar megyében, s a családi fészek kettéválása után Erdélyben is. Ezzel szemben az alsólendvai Bánffy-család (melynek névadó őse VII. Miklós zalai ispán, horvát bán, 1319–1356; ENGEL 2001) birtokainak jó része Zala megyében, illetve attól mind északra, mind délre kiterjedtek. Mindkét család neve, egymástól függetlenül, a család egy kiemelkedő tagja által viselt tisztségre vezethető vissza. A *Bánffy* név családnévként való alkalmazása ugyan későbbről, a 16. századtól adatolható, de a megkülönböztetés, illetve a névadó ősre való folyamatos utalás már a tisztet betöltő ős halála után terjedt és fennmaradt – mindkét család esetében.

A névhasználati szerkezetek vizsgálata szempontjából fontos megemlíteni, hogy míg az alsólendvai Bánffy-család földjei nagyjából egybefüggő területen feküdtek és egy igazgatási egységet, egy megyét fedtek le (Zala megye), addig a losonci Bánffy-család birtokai sokkal apróbbak, szétforgácsoltabbak voltak. Kevesebb város állt a tulajdonukban, leginkább településeket, falvakat, pusztákat kaptak, szereztek. Másrészt e területeken jóval kisebb volt a népsűrűség, izoláltabbak voltak a települések. E jelenségek a névadásra is hatással voltak.

2. Előzmények. – Az 1298. évi törvény 47. §-a megyei levéltárak szervezését rendelte el (FEHÉRTÓI 1970: 153); ezután minden ügyben a jobbágy neve is kell, hogy leírva szerepeljen minden hivatalos ügyben (pl. tanúként hatalmaskodási perben, bűnügyben, adófizetéskor, földesúrváltáskor). Az állam oldaláról a szervezettség utáni igény, a nemesi társadalom oldaláról a vagyon, az öröklési rend volt a legjelentősebb hatással a többelemű nevek kialakulására.

A 13. században a **jobbágyok** nagy része még nagycsaládi állapotban élt, a felnőtt és megházasodott fiúk nem szakadtak ki a családi kötelékből (BENKŐ 1949: 7), s továbbra is ugyanazon földesúr tulajdonát képezték. Az adószedők – akiknek célja az alkalmi, de precíz azonosítás volt – feljegyezték adólajstromukba az egyes (szóban használatos vagy épp az adószedő által kreált) megkülönböztető neveket. Az egyén célja ugyanakkor

DOI: https://doi.org/10.29178/NevtErt.2006.2 NÉVTANI ÉRTESÍTŐ 28. 2006: 7–20.

az volt, hogy az adott megkülönböztető elem ne változzon a következő félévi összeírásig. A föld öröklésekor vagy az apa neve jelentette a megkülönböztető, egyedítő elemet, vagy – mint a vizsgált oklevelekben, a 14. században – külön említik a jobbágy tulajdonneve mellett, hogy milyen típusú (méretű) földet birtokol (integer, medius, quartale). A **nemes** általában a birtoka nevét kapta, a fia a birtokkal együtt örökölte a nevet is (KÁLMÁN 1967: 69). A fentiekkel ellentétben náluk már számít az apa és a birtokolt, illetve örökölt földterület neve. Ehhez hozzájárult az a tény is, hogy ezekből a felsőbb társadalmi körökből indult el az a folyamat, amely később egészen a jobbágyságig hatolt: a fiúk az örökölt vagyonrészükkel együtt elhagyták az apai házat (BENKŐ 1969: 8). Ahhoz, hogy ez jogilag is egyértelmű helyzet legyen, szükség volt a megfelelő formulára. Mindannyiuk érdeke volt, hogy a nemes személyneve mindig egyértelműen identifikáló legyen. Ám akadtak olyan esetek is, melyekben a nemes egyén megjelölése a lehető legkülönfélébb módon változott mind oklevélről oklevélre, mind egy oklevélen belül. Ezen utóbbi esetek közé tartoznak azok a névalakulatok is, melyek viszonyjelölése hibás is lehetett. Ezt mutatja a következő példa: 1. *magistrum Iwan* ***fratrem*** *Egidii de Kallou*; 2. *magister Iwan* ***filius*** *Egidii de Kallou;* 3. *magister Iwan;* 4. *magister Iwan de Kallou*; 5. *magister Iwan filius Egidii* (BánffyOkl. 107. okl.).

A 14. század elérkeztekor a fent említett, kissé kaotikus, még formálódó, latin struktúrájú névhalmazok széles repertoárját vonultatták fel a magyar királyi kancellária hivatalos okleveleket kibocsátó intézményei.

3. A vizsgálat módszere. – A történelmi Magyarország e két családjától, illetve ezek három, kiterjedt birtokegységéről származó, 14. századi okleveles anyag által összegyűlt névanyag tehát nem lett más, mint egy széles körű összehasonlítás, melynek egységei a 14. századi ország északi, nyugati és keleti határain alkalmazott névadási formák. Ezen belül lehetségessé vált többféle összehasonlítás is (időbeli, térbeli, társadalmi rétegzettség szerinti, névszerkezetek szerinti).

A hatalmas névanyag névtipológiai szempontú rendszerbe foglalásának áttekintéséhez segítséget ad majd a táblázat, melyben megjelenik a három leggyakoribb névhasználati forma (*filius*-os, *de*-s és *dictus*-os) s ennek minden kevert variánsa is. A táblázat és a névanyag könnyebb elemezhetősége céljából az a felosztási forma a célravezető, ha egyenként tárgyaljuk az említett típusokat, idők és helyszínek szerint. Így nem az időpont vagy a területek kötik össze a neveket, hanem azoknak az adott típuson belül elfoglalt helye.

4. A felosztás nehézségei. – A témával foglalkozó tanulmányokban az egyelemű nevek kategóriája egészen bonyolult szerkezetekre is kiterjed (pl. a többszörös *filius*-os, *de*-s alakok; MEZŐ 1997: 123). Ezzel szemben a legáttekinthetőbb definíciónak azt tartottam, hogy az egyelemű név nem más, mint az a név, mely nem áll semmilyen nyelvtani vagy viszonyítási szerkezetben – tehát sem *filius*-szal, sem *de*-vel, sem *dictus*-szal. Természetesen ez a beosztás nem azt jelenti, hogy a *filius*-os, *de*-s és *dictus*-os nevek kételeműek, azaz valódi nevek lennének. Ez utóbbiak csak időleges, átmeneti írásbeli szerkezetek, melyek csupán segédeszközei lehettek a későbbi írásbeliségben is megjelenő „valódi" magyar nyelvű családneveknek (vagyis a kételemű és esetleg már öröklődő magyar) neveknek, mintegy átmeneti formát képezve az egyelemű és a valóban kételemű nevek között.

A *filius*-os és *dictus*-os szerkezetekben álló nevek nem nevezhetők (a fentebb említett kritériumok szerint) „valódi" magyar nyelvű, kételemű neveknek. Bár mind a *filius,* mind a *dictus* sok esetben két magyar névelemet köt össze, mégis e latin szerkezetekkel vannak ellátva, melyekről nem bizonyítható, hogy élőnyelvi jelentést vagy alakot tükröznének. Ezen névalakulatok vizsgálatakor rendkívül fontos felismerni azt a tényt, miszerint el kell különíteni az írott forrásban ránk hagyományozódott, ám korántsem biztos, hogy a nyelvi alakot híven visszaadó névszerkezeteket és a feltételezett korabeli, élőnyelvi alakot. Több korábbi tanulmány véleménye megegyezik abban, hogy amennyiben a név élőnyelvi használata már magyar nyelvű volt, azt sosem fordítják le a scriptorok, adóösszeírók stb. latin nyelvre, inkább megpróbálták a (még kialakulatlan) hangjelölés útján rögzíteni (FEHÉRTÓI 1998: 464). Erre remek példa lehetne több, a 14. században már meglevő településnév, mely szintén a latin elemet nélkülözve maradt ránk: *Inakfiapeturfelde, Bokfiabenedukfalva* (HAJDÚ 2003: 738–9). S bár e példák magyar nyelvűek, szintén nem bizonyító erejűek. A 14. században – FEHÉRTÓI KATALIN véleménye szerint – a *-fia* utótagú névszerkezetek csakis közszavak *(-felde, -falva, -halma, -háza)* birtokos jelzőiként fordultak elő, melyek szintén csupán írásbeli alakulatok voltak, élőnyelvi névként soha nem éltek. Éppen ezért a 15. századra minden ilyen településnév kikopott az írásbeli használatból (FEHÉRTÓI 1998: 463). Látható tehát, hogy még a magyar nyelvű névalak sem biztos, hogy a valós, élőnyelvi alakot jelölte.

Arról azonban megoszlanak a vélemények, hogy az apa-fiú kapcsolatot feltüntető névviszony ismert lehetett-e a magyar nyelvben. Valószínűleg igen, hiszen e viszonyjelölés a török nyelvben is megvolt, ám az is biztos, hogy a honfoglalástól egészen a 14. századig a lejegyzett magyar névalakok között dominánsan az egyelemű nevek uralkodtak. A latin nyelvű írásbeli lejegyzési forma (azaz a *filius*) a nyugat-európai hivatali és kancelláriai rendszer átvételének a következménye. Ennek ellenére nem valószínű a *filius* > *-fi/-fia* irányú nyelvi átvétel.

Egyszerűbb a helyzet a *dictus*-os nevekkel, hiszen a név második eleme biztosan élőnyelvi alakot őriz. A személynév mögött álló második névelem (becenév vagy valamilyen ismertetőjegy) mintegy értelmező jelzőként kapcsolja ezeket a tulajdonnévhez (HAJDÚ 2003: 732). Ugyanakkor a lejegyzett forma mégsem nélkülözi a latin elemet. Itt utalnék vissza arra, hogy az általam vizsgált névfejlődési folyamatok kizárólag a leírt nyelvi formákra korlátozódnak. Éppen ezért nem tekintem a latin *dictus*-t tartalmazó, és kétségtelenül az élőnyelvi alakot mutató neveket valódi magyar kételemű névnek, majd csupán akkor, ha már az írott alakból is eltűnt minden latin elem (*dictus* és *filius*).

Tovább haladva, az egyelemű nevekhez kerültek még azok a kisebb névszerkezetek, melyekből nem valószínű, hogy kételemű, magyar név alakulhatott. Ez nem más, mint az a névszerkezet, mely tartalmazza a keresztnevet és egy utána álló, latin megkülönböztető elemet. Ez lehet jelző (*rufus, parvus* stb.), társadalmi státusz, foglalkozás (*villicus, famulus, clericus, episcopus, textor, sartor* stb.). Ezekről bizton tudható, hogy olyan, családi viszonyt vagy származást nem jelölő alkalmi elem, amit csak a scriptor írt a név mögé, miközben a személyek szám szerinti összeírását végezte az adott birtokon. A közszájon forgó, állandónak mondható magyar neveket az adóösszeírók, scriptorok nem fordították le latinra, hiszen a nép csak magyarul ismerte őket. Ebből következik, hogy a magyar alak állandó, míg a latin alak alkalmi elemre utalhat (FEHÉRTÓI 1970: 49). Ha a latin alak élőnyelvi lett volna (*rufus* 'vörös', *parvus* 'kicsi' stb.), akkor valószínű, hogy vagy magyar nyelven rögzítették volna őket (hiszen ezek a szavak már rég

éltek a nyelvben), vagy *dictus* elem segítségével, mivel ebben az esetben is kijelölő vagy értelmező funkcióról van szó (pl. *Benedictus dictus Frater* – ZsigmOkl. 1: 940. okl.).

Ellentmondásnak tűnhet, hogy miért tekintem a névhez nem tartozónak a foglalkozást, társadalmi státuszt kifejező latin jelzőt, hiszen ugyanúgy latin elem, mint akár a *filius* vagy a *de*; az utóbbiakat viszont miért nem tekintem már az egyelemű név részének, ha bebizonyosodott, hogy egy ember megjelölése váltakozhat ezen elemek segítségével. A válasz logikus. A *filius*, *de* és *dictus* nem más, mint két (név)elemet összekötő, viszonyt jelző segédszócska, azaz grammatikai kötőelem. Ha ez a kötőelem eltűnik, kiesik az írott változatból, nagy az esélye, hogy kételemű magyar név válik a valamikori szerkezetből. Ez persze nem jelenti még közvetlenül a név öröklődő voltát. A latin kötőelem tehát előbb-utóbb eltűnt a névből – az alsóbb néprétegekben a 16. század elejére (MIKESY 1959: 83). A fent említett latin jelzők, foglalkozások azonban egyetlen tulajdonnév után állnak, vagyis nem kötöttek össze névelemeket. Eltűnésével nem valószínű, hogy kételemű magyar név keletkezhetett.

5. Összesítő táblázatok. – Célom a lehető legtöbb alkalmazott névadási, névhasználati mód bemutatása volt. A következő táblázatok értelmezéséhez némi fogódzó szükséges. Amint alább látható, a felosztás három pillére BENKŐ LORÁND elgondolásához hasonló (KÁLMÁN 1967: 76–94). A három fő oszlopot a *filius*-os, *de*-s és *dictus*-os nevek képezik. Közöttük találhatók az igencsak elterjedt formáknak számító, ezen elemekből álló, kevert alakok. Az egyes típusok mellett található számok azt jelzik, hogy az adott területről gyűjtött összes név közül hány példát találni az adott névtípusokra, az egyes Bánffy-birtokokról származó, valamennyi fennmaradt, 14. századi oklevél alapján.

A táblázat így tipológiai besorolást ad. Fentebb már meghatároztam, mit tekintek egyelemű névnek, illetve hogy a három fő oszlop, avagy a három fő névhasználati forma milyen funkciót töltött be a kételemű nevek kialakulásában. Arról azonban még nem esett szó, mi számít kételemű vagy valódi névnek: az a névalak, melyből már hiányzik minden latin elem – a *filius*, a *de* vagy a *dictus*. A valódi nevekről értelemszerűen mindig abban az alfejezetben lesz szó, amelyik elem hiányzik belőlük.

Összesen 76 nevet tartalmaz a lista, ebből az egyelemű nevek száma: 7. A fenti kritérium alapján a valódi nevek száma: 1 (hiányzó *filius* + *de: magister Petrus Thanyz de Thomey* – BánffyOkl. 84. okl.). A három legdominánsabb névszerkezet a *filius*-os, a *filius* + *de*-s és a *de*-s.

***Filius*-os**		***De*-s**		***Dictus*-os**
	Kevert		**Kevert**	
filius (26)	*filius* + *de* (19)	*de* (13)	*dictus* + *de* (3)	*dictus* (3)
filius + *filius* (2)	*filius* + *de* + *de* (1)			
	filius + *filius* + *de* (1)			
	hiányzó *filius* + *de* (1)			

1. táblázat: A Tomaj nembeli losonci Bánffy-család nógrádi területe, 1293–1340.

A következő lista 77 névből áll, ebből az egyelemű nevek száma: 6. A valódi nevek száma a 14. század végén szintén 1 (hiányzó *filius: Dyonisius Thomae* – BánffyOkl. 314. okl.). A három legelterjedtebb névadási típus ugyanaz maradt a század végére:

***Filius*-os**		***De*-s**		***Dictus*-os**
	Kevert		**Kevert**	
filius (10)	*filius* + *de* (32)	*de* (20)	*dictus* + *de* (1)	
filius + *filius* (1)	*filius* + *filius* + *de* (5)			
hiányzó *filius* (1)	*filius* + *de* + *de* (1)			

2. táblázat: A Tomaj nembeli losonci Bánffy-család nógrádi területe, 1379–1395.

Az erdélyi birtokokról származó nevek száma 124, az egyeleműek száma 15. Csupán 1 valódi névvel találkozni itt is (hiányzó *dictus* + *de: Iwan Claudus* [!] *de Pargary* – BánffyOkl. 68. okl.). A legelterjedtebb három névtípus ugyanaz, mint a fenti két esetben.

***Filius*-os**		***De*-s**		***Dictus*-os**
	Kevert		**Kevert**	
filius (35)	*filius* + *de* (36)	*de* (24)	*dictus* + *de* (2)	*dictus* (4)
filius + *filius* (3)	*filius* + *filius* + *de* (1)		hiányzó *dictus* + *de* (1)	
	filius + *de genere* (3)			

3. táblázat: A Tomaj nembeli losonci Bánffy-család erdélyi területe, 1315–1345.

***Filius*-os**		***De*-s**		***Dictus*-os**
	Kevert		**Kevert**	
filius (6)	*filius* + *de* (28)	*de* (13)	*dictus* + *de* (4)	*dictus* (4)
hiányzó filius (8)	*filius* + *filius* + *de* (1)	*de* + *de* (1)		
	filius + *de genere* (1)			

4. táblázat: A Tomaj nembeli losonci Bánffy-család erdélyi területe, 1381–1394.

További kevert alakok: hiányó *dictus* vagy *filius* (4); hiányzó *dictus* + *filius* + *de* (1); *filius* + *dictus* (3). A nevek listája 78 elemből áll. Ezek közül a valódi nevek száma eddig itt a legmagasabb: 13 (pl. *Stephano Kont, Ladizlaus Fodor* – BánffyOkl. 282. okl.; *Stephano Cykow, Petro Knol* – BánffyOkl. 303. okl.; *Thomas Dominici, Sarachenus Nicolai* – BánffyOkl. 296. okl.). A 14. század végén Erdélyben további kevert alakok léptek fel. A hiányzó *dictus* vagy *filius* esetében nem lehet teljes bizonyossággal eldönteni, hogy melyik elem állhatott eredetileg ott. Ezek általában olyan alakok, melyekben a keresztnévhez tartozó másik/második elem magyar szó. Ezen a területen fordult elő

elsőként, hogy a három domináns típus között megtalálható a hiányzó *filius*-os alak, mely már a kételemű, öröklődő nevek felé nyitja meg az utat.

***Filius*-os**		***De*-s**		***Dictus*-os**
	Kevert		**Kevert**	
filius (29)	*filius* + *de* (32)	*de* (7)	*dictus* + *de* + *de genere* (1)	*dictus* (2)
filius + *filius* (8)	*filius* + *filius* + *de genere* (2)	*de genere* (1)		
	filius + *de* + *de genere* (2)			

5. táblázat: Az alsólendvai Bánffy-család birtokai, 1323–1346.

A 14. század első feléből származó zalai lista 92 nevet tartalmaz. Valódi név nincs közöttük. Az egyelemű nevek száma 8, vagyis a három legdominánsabb névalak közt még ezek is helyet kaptak.

***Filius*-os**		***De*-s**		***Dictus*-os**
	Kevert		**Kevert**	
filius (119)	*filius* + *de* (11)	*de* (9)		*dictus* (10)
filius + *filius* (3)	*filius* + *filius* + *de* (1)	hiányzó *de* (3)		
hiányzó *filius* (3)	*filius* + *de* + *de* (1)			

6. táblázat: Az alsólendvai Bánffy-család birtokai, 1378–1394.

További alakok: hiányzó *dictus* vagy *filius* (44); egyelemű név (106). A 14. század végén, a zalai birtokokon vizsgált nevek száma: 305. Meglepő, hogy a három legelterjedtebb névadási forma közt van az egyelemű név is; ez visszalépés a korábbi adatokhoz képest. Előrelépés viszont a hiányzó *filius*-os, *dictus*-os esetek nagy száma. E nevek (44) már kételemű névnek számítanak. Így a valódi nevek száma eléri az 50-et. (pl. *Blasius Zolium, Georgius Chigan, Clemens Rezekus, Petrus Vorga* – ZsigmOkl. 1: 944. okl.).

6. A *filius*-t tartalmazó nevek. – A sztenderd *filius*-os forma szerkezete: (a fiú neve) + *(filius)* + (apa neve genitivusban). Az egyszeri *filius*-os névadási forma a 14. században végig megőrizte domináns jellegét. Helytől és időtől függetlenül mindig a három legelterjedtebb forma között volt és maradt. A kétszeres *filius*-os szerkezet is megtalálha-

tó minden tájegységen és időben. Ez alól csak egyetlen kivétel van: Erdély, a 14. század második felében. Itt egyáltalán nem lehet találkozni kétszeres *filius*-os névalakkal.

A hiányzó *filius*-os alakok lassan haladtak a kételemű névhasználat felé. Az esetek nagyobb része még latin alakú, ahol az apa neve genitivusban áll, csak éppen a *filius* hiányzik a két keresztnév közül. A hiányzó *filius*-os nevekre mindhárom területen találunk példát. Nógrádban, 1391-ben a következő névalakkal találkozhatunk: *vir magnificus dominus Dyonisiius Thomae* (BánffyOkl. 314. okl.), Erdélyben, 1388-ban pedig: *Thomas Dominici*, *Sarachenus Nicolai* (BánffyOkl. 296. okl.), *Petrus germanus Benedicti* (ZsigmOkl. 1: 944. okl.) *Blasius Barnabe* (ZsigmOkl. 1: 940. okl.).

Az alsólendvai Bánffy-család 1389-es birtokösszeíró okleveleiben majdnem mindenhol uralkodik a *filius*-os névhasználat. Jellemzője ennek az óriási névanyagnak, hogy az egyszerű *filius*-os alakon és a hiányzó *filius*-on kívül nem alkalmaz más megoldást, sem más elemekkel való összekapcsolást. Változóan 50–80%-ot érhet el az adott településen a *filius*-os nevek aránya a többi névadási típushoz képest. Nagy arányban szerepelnek e nevek: Újfalu, Chernech, Szentmihály, Azzyagh, Kutos, Dobrolnok, Zemene, Lindva városokban és településeken több mint 50%-os a *filius* használata, míg Hosszúfalu, Nempty és Cheztregh városokban a 80%-ot is eléri.

Itt kell szólni még két, ehhez a fejezethez kapcsolódó problémáról. Az első egy korábbi tényt igazol, miszerint egy kapcsolóelemet nem használnak kettőnél több, halmozott esetben. Ez azt jelenti, hogy (alapul véve a *filius* elemet) a korábbi rokon kifejezésénél nem használják kettőnél többszöri halmozással a *filius*-t; két eset után már inkább egy másik elemmel kombinálnak a pontosság kifejezése céljából (*filius* + *filius* + *de:* 1337: *Johanne filio Michaelis officiale filii Gereveni de Ganda* – BánffyOkl. 90. okl.; 1387: *Johannem et Ladizlaum filios Petri filii Pauli de Horwati* – BánffyOkl. 282. okl.). De a testvérek száma sem lehet több kettőnél egy *filius*-os szerkezetben, legalábbis a vizsgált oklevelekben mindig így van, ha három testvért sorolnak fel. Eleinte következetlenségnek gondoltam a scriptor részéről három testvér említésekor a harmadik fivér külön való közlését: *Myhuch et Iohannes filius Egidi, Iuan filius Egidi* (ZsigmOkl. 1: 940. okl.), *Iacobus et Bartholomeus filii Nicolai, Paulus filius Nicolai* (uo.). Ezek a nevek mindig egymás után állnak, nincs közbeékelve másik név, ami esetleg arra utalna, hogy nem ennek az apának lenne a gyermeke a harmadik fiú. Több esetben nem fordul elő háromgyermekes apa. Ha az apának több fia van, akkor sem mindig következetes a névadás. FEHÉRTÓI KATALIN említ olyan esetet, ahol 8 fiúból 5 örökli az apa *Vas* nevét, a többi három más nevet kapott (FEHÉRTÓI 1970: 34).

A táblázatokból kitűnik, hogy a 14. században a hiányzó *filius* egyedül Erdélyben volt az első három domináns névforma közt. Ez ellentmond MAKSAY FERENC azon állításának, hogy minden új névforma nyugatról keletre haladva terjedt szét az országban (MAKSAY 1960: 169). A *filius* vizsgálatakor ennek éppen a fordítottja tapasztalható. Míg Zalában a 14. század második felében a nevek csaknem 80%-a *filius*-os, addig Erdélyben a *filius*-os névadás gyakoriságát megelőzi a már *filius* nélküli nevek száma.

7. A *de* elemet tartalmazó nevek. – A *de* elem megjelenésének oka a korábban említett adminisztrációs, birtokügyi, örökségbeli pontos, nemesi birtokmegjelölésből fakad. Emellett a jobbágyok szabad költözési jogát 1298-tól törvényben biztosították, ezt a 14. században Luxemburgi Zsigmond többször is megerősítette. A vándorlások általában két irányban zajlottak. Az egyik irány vidékről a városokba mutat – ez legjobban a

Zala megyei összeíráson látható, ahol a városokban élő polgárok neveiben megtalálható annak a vidéki településnek a neve, ahonnan jöttek (pl. Zemene civitasban: *Anthoniius de Chedeme* – ZsigmOkl. 1: 944. okl. [*Chedeme* = Csödömér helység ma, Alsólendvától keletre – CSÁNKI 3: 41]; Dobrolnok civitasban: *Nicolaus de Fyloch* – ZsigmOkl. 1: 940. okl. [*Fyloch* = Filócz, Zala megye – ÖRDÖG 2002: 291]). A vándorlás másik iránya egy, az adott megyén belüli másik település volt. Ez utóbbi nevek száma jelentősebb, hiszen majdnem minden *de* elemet tartalmazó névnél erről a típusról van szó. A családjukkal költözésre kényszerült emberek (többek közt az útviszonyok miatt) nem vállalták a nagy távolságokat, így legfeljebb egy vagy két településsel, mintegy 30-35 km-rel arrébb telepedtek le újból. Nagy, az országot átszelő vándorlásokról nem beszélhetünk.

A *de*-től a magyar helynévképző *-i* szóbeli használatáig, majd annak írásbeli elterjedéséig nem vezetett hosszú út. Nagyon hamar megjelentek az átmeneti formák, a *de* és a magyar *–i(-y)* képző több helynéven is szerepel egyszerre (pl. Nógrád, 1336: *Paulo filio Petri de Chereukwzy* – BánffyOkl. 84. okl.; Nógrád, 1337: *Paulus filius Petri de Cherewkuzy* – BánffyOkl. 90. okl. [Cserőköz, Heves megye]; Nógrád, 1390: *Johanne filio Petri de Horuathy* – BánffyOkl. 310. okl.; Erdély, 1387: *Petri filii Pauli de Horwati* – BánffyOkl. 282. okl.). A fentiekben már volt róla szó, hogy bizonyos névhasználatbeli formák elterjedése nem kizárólagosan nyugatról kelet felé haladt. A *de* használatakor megjelenő kettős, átmeneti forma, vagyis a *de* + magyar *-i/-y* egy szerkezetben való megjelenésére már a 14. század első felétől kezdve több példát is lehet hozni Nógrádból, Erdélyből és Bihar megyéből. A zalai területen egyetlen ilyen alakot sem találni, még 1389-ben sem.

Körültekintőnek kell lenni egy-egy település nevének vizsgálatánál. Gyakran előfordulnak olyan településnevek, amelyeknél nem lehet eldönteni, vajon tényleg egy helynévképző *-y/-i* található-e a név végén. Helytelen következtetéseket lehet levonni akkor, ha nem vesszük észre, hogy a településnév végén látható *-y/-i* már a hely nevéhez tartozik és nem az onnan jött személy nevéhez tartozó képző. A *Michael Niger de Apazy* (BánffyOkl. 89. okl.) esetében a helynév a Szabolcs megyében levő *Apáti, Petrus de Nempti* (ZsigmOkl. 1: 315. okl.) esetében a Baranya, Zala vagy Somogy megyében található *Németi* nevű községek valamelyikéről van szó. *Fabianus, Nicolaus et Gregorius nobiles de Wruzy* (BánffyOkl. 313. okl.) nevében *Oroszi* rejlik, mely településnév Bars, Torda és Valkó megyék mindegyikében megtalálható ekkor. A fent említett Cserőköz esetében nem volt elég a helység mai névalakjára hagyatkozni, hiszen esetleges, hogy mára fennmaradt-e a helység, ráadásul az évszázadok során a névalak is módosulhatott volna. Érdemes megnézni több oklevél szövegét, miként említik az adott helynevet. Cserőköz esetében a következő alakok bukkantak fel: *Pauli de Chereukwz* (BánffyOkl. 84. okl.), *Paulus filius Petri de Chereukuz* (BánffyOkl. 90. okl.). A váltakozó alakok teszik bizonyossá, hogy a szóvégi *–y(-i)* nem tartozéka a helynévnek.

A zalai területen nem jellemző a *de* elem túlzott elterjedése, így a század folyamán egyszer sem került be e névszerkezet az első három legdominánsabb típus közé.

Mind Nógrádban, mind Erdélyben a század elejétől kezdve végig megmaradnak domináns típusnak a *de* elemmel összekötött nevek. Másfelől éppen a zalai területen alakult ki a 14. század végére egy új névalak, melyből a *de* kapcsolóelem hiányzik (Újfalu, 1389: *Stephanus Zolium, Blasius Zolium* – ZsigmOkl. 1: 940. okl.; Hosszúfalu, 1389: *Nicolaus Zyzek* – ZsigmOkl. 1: 940. okl.). Ezekről csak akkor állapítható meg teljes bizonyossággal, hogy a *de* elem hiányzik belőlük, ha biztosan tudjuk, hogy volt ilyen

nevű település a megyében. Az első két név elemzéséhez célszerű egy korábbi nevet (*magister Dionisius filius Thomae de Lusunch et comes de Zolium* – BánffyOkl. 269. okl.) alapul venni.

A *de* elem igen elterjedtté vált és maradt a század folyamán, területtől függetlenül. A Dunántúl kivételével, a másik két tájegységen nagyjából hasonló számban fordult elő, mint a *filius*-os elem. Annak ellenére, hogy az alsólendvai Bánffy-család birtokairól fennmaradt oklevelekben a legkevesebb a *de*-vel álló nevek száma, az első olyan névalakok, melyekből családnevek alakulhattak ki, Zalában tűntek fel. Ezekben a személynév és a helynév közül már kiesett a *de* elem.

8. A *filius* + *de*-t tartalmazó szerkezetek. – Nem meglepő, hogy e két szócska együttes használata áll a harmadik leggyakoribb helyen. Tájegységenként vizsgálva e bonyolultabb névszerkezeteket, nagyjából ugyanazokat a kevert, összetett típusokat találjuk a 14. század első és második felében Zala megyében, a nógrádi és az erdélyi területeken. Ha egybevetjük a század elején és végén alkalmazott formákat, látható, hogy a típusok ugyanazok maradtak. Alkalmazásuk arányszáma sem változott, nem lett kevesebb. Az egyetlen változás a *de genere* kiszorulásában látható. A változás nem a szerkezetek típusában jelentkezik, hanem a számában. Ennek mérését könnyíti, hogy a nógrádi területen mind a század elején, mind a végén 77 név tartozik a listába. A *filius* + *de* típusú említések száma 26-ról 32-re nő, míg a *filius* + *filius* + *de* alkalmazása 1-ről 5-re emelkedik.

A kevert típusok bonyolultsága a század folyamán nem nőtt, vagyis az egy szerkezetben álló elemek száma sehol nem emelkedett három fölé. Az összetett, kevert elemeket tartalmazó nevek száma sehol nem csökkent, sőt, bizonyos területeken még növekedett is. A letisztulási, egyszerűsödési folyamat tehát az e századbeli írásbeliségben még nem indult meg.

9. A *dictus*-t tartalmazó nevek. – A *dictus*-os névalkotás célja mindenhol azonos: a személy közösség általi megkülönböztetése. A hivatalos iratokban ránk maradt formák gyakorta nemcsak a néptől eredő, belső fejlődéssel kialakult neveket rögzítették, hanem a scriptor által mesterségesen kreált formákat is.

Ez a szerkezet vesztette el leghamarabb kötőelemét. A Tomaj nembeli losonci Bánffy-család Nógrád megyei birtokain viszonylag kevés *dictus*-os név bukkant fel, de azok igen változatosak voltak (pl. *Ladizlaum dictum Bok de Kampnath*, *Petheu dicti Thuuz comitis de Beregh*, *Paulus dictus Mereu* – BánffyOkl. 84. okl.; *Dyonisius dictus Magyar de Endus* – BánffyOkl. 98. okl.; *Corduk vocatum similiter Comanum* – BánffyOkl. 101. okl.; *Nicolaus dictus Wrdeng de Terezthen* – BánffyOkl. 273. okl.). A század elején megjelent kételemű nevek nem voltak hosszú életűek, még nem öröklődtek. A Nógrád megyei *dictus*-os nevek csoportja a 14. század folyamán jócskán csökkent, s a század második felére már egyetlen *dictus* nélküli alakot sem találni.

A 14. század első felében Erdélyben a *dictus*-t tartalmazó szerkezet a leggyakoribb. A *dictus* után álló szavak közül továbbra is a főnév, a külső vagy belső tulajdonságot, illetve népcsoporti hovatartozást jelölő szavak állnak (pl. *Petrus dictus Zel de Syrimia* – BánffyOkl. 72. okl.; *magister Laurentius dictus Cytuar* – BánffyOkl. 73. okl.; *Nicolao dicto Nakas* – BánffyOkl. 76. okl.). A század végére Erdélyben megnőtt a *dictus*-os nevek minden csoportjának száma, bár még így is döntő többségben van a *dictus* elemet

tartalmazó névszerkezet a hiányzó *dictus*-szal szemben. Ekkor is találni olyan neveket, melyekből a *dictus* már kiesett, valamint egy keresztény és egy magyar vagy idegen nyelvi név áll egymás mellett (pl. *Stephano Kont filio Nicolai de Hedrihuara* – BánffyOkl. 282. okl.; *Stephano Cykow Agriensis episcopis* – BánffyOkl. 303. okl.). Nem elhanyagolható az a tény, hogy e második név épp az egri püspöké.

Eddig még egyetlen olyan eset sem fordult elő, ahol egy keresztnévhez két *dictus* tartozott volna. Ám a *Nicolaus dictus **Vos** vel alter Nicolaus **Zeles** dictus* (BánffyOkl. 263. okl.) bizonyítja, hogy ilyen is létezhetett. Valószínűleg mindkettő élőnyelvi alakot őriz, hiszen két, nagyjából egy fogalomkörbe tartozó jellemzőről van szó. A jellemzett illető 'vaskos, zömök, megtermett', esetleg 'erős' lehetett.

A Zalában található *dictus*-os formák száma a korábbi területekhez képest is nagyon kevés. Olyan nevet, melyben a *dictus* hiányzik, nem is találni (pl. 1327: *Petro dicto Pethych de Heryn de prefata generatione Osl*; 1340: *iobagionem Thomam dictum Kube*; 1327: *magister Paulus dictus Magar*).

A század végére ez utóbbi területen robbanásszerű volt a *dictus*-os formák számának növekedése. Sőt, a már kételemű névnek számító, vagyis *dictus* nélküli alakok száma kétszeresen felülmúlta a *dictus*-osokét.

10. Változások a 14. század második felére. – Az okleveles névanyagban a 14. század második felében tűntek fel először Zalában a foglalkozást megjelölő, kételemű nevek. Eddig ilyenre nem volt példa. Megfigyelhető, hogy a foglalkozásnevek sosem álltak *dictus*-szal (pl. 1389: *Petrus Gherencher, Petrus Vorga, Iohannes Sustar, Bedeu Suastar, Stephanus Kouach, Benedictus Sustar, Martinus Reytar* – ZsigmOkl. 1: 940, 944. okl.)

Az eddig vizsgált területekre visszagondolva mind Nógrádban, mind Erdélyben elszórt birtokokról származó oklevelek maradtak fenn. Ezeken a földeken községek, falvak, települések alakultak ki, melyek megrekedtek ezen a fejlődési fokon. E közösségek legfőbb vagyona a föld volt – ez lett a viszonyítási alap. Ehhez kellett idomulniuk idővel a neveknek is. A birtokolt földterület vagy a lakóhelyül szolgáló birtok neve által került a névbe a *de* elem: az örökösödés hitelessége miatt volt szükség az apa vagy az ősök nevére, mely a *filius*-os elem bekerülését hozta magával. Ez mind megfelel az eddigi névképzési módoknak. Ám az alsólendvai Bánffy-család birtokán már fejlett városokat találni. A városi létben, illetve a városba való beköltözéskor már nem érvényesek a fenti viszonyítási szabályok. Egy teljesen új rendszer alakult ki, melynek már nem lehetett a föld az alapja. Ez új kategóriával bővítette a névalakulatokat. A városban nem mérvadó, ki kinek a rokona, hiszen itt már nem lehetséges olyan zárt közösség együttélése, mint a faluban. Ezáltal az adat, hogy egy adott személynek ki az apja, nem szolgál információval a közösség számára. A városban élő embereknek „lecsupaszodva" (földtől és rokoni szálaktól megfosztva) kellett új életet teremteni. Nem meglepő, hogy a városi névjelölésben ekkor jókora visszalépés tapasztalható. A 14. század végén a városi nevek között, a második leggyakoribb névforma újra az egyszerű, egyelemű név! Ezek után az egyelemű nevek után a legtöbb esetben az új, városi viszonyítási pont jelenik meg, a foglalkozásnév. A városokban említett új viszonyokba beletartozik a céhek kialakulása is. A városban élő személyek neveit olvasva leginkább akkor tapasztalható egyelemű név, ha az illető valamilyen mesterember. A céh eleve írásbeli nyilvántartásba vette tagjait; ezek száma pedig nem lehetett akkora (ált. 15-20 ember), hogy ne legyen elég az identifikáláshoz

egy személynév és a hozzá tartozó foglalkozás (pl. *Paulus textor, Pettrussa faber, Chernek canifer, Iohannes sutor, Georgius cocus, Andreas carnifex, Gregorius institor, Gregorius currifer* – ZsigmOkl. 1: 940. okl.).

A két eltérő típusú név (pl. *Paulus textor* – ZsigmOkl. 1: 940. okl. és 1389: *Petrus Gherencher* – ZsigmOkl. 1: 944. okl., Újfalu) a szerkezetében egyezik egymással: mindkettő tartalmaz első névelemként egy keresztnevet (mely lehet latin vagy magyar alak is), valamint második elemként egy foglalkozásnevet (mely szintén lehet latin avagy magyar szó). A különbség tehát nem a szerkezetben van, hanem a keletkezésben. A kételemű neveknél volt szó róla, hogy a két névelem közt egy valamikor kiesett *filius* vagy *dictus* elem állhatott. Ez logikus is lenne, hiszen a mesterséget, a műhelyt a fiú az apjától örökségként vette át (pl. *Petrus filius Kouach* – ZsigmOkl. 1: 940. okl.). Egy hiányzó *dictus* esetében a név keletkezése a közösség, a falu érdeme volt. Az adott közeg nevezte el a személyt a köz által ismert foglalkozása alapján, mint ahogy a következő esetekben is történhetett: *Thomas Kenyeres* (ZsigmOkl. 1: 940. okl., Kuthus), *Fabianus et Nicolaus Zytaketheu* (ZsigmOkl. 1: 940. okl., Hosszúfalu), *Petrus Vorga* (ZsigmOkl. 1: 945. okl., Újfalu), *Stephanus Kouach* (ZsigmOkl. 1: 940. okl., Hosszúfalu). Az ilyen típusú nevek általában kisebb településekhez és nem városokhoz kötődnek (l. Kuthus, Újfalu, Hosszúfalu). A mesterember neve azonban a céh számára nyilvántartott adat, mint ez a fenti oklevelekből is látszik. Így a leírt névalak nem áll másból, mint az egyetlen keresztnévből és az írott formában hozzárendelt latin foglalkozásnévből, melynek szóbeli használata erősen vitatható.

Zala megyében két különböző névalakulatot is találni, mégsem lehet egyértelműen megállapítani, hogy a kettő közül melyik lehet már öröklött alak. A két, 1389-ből származó név a következő: *Mychael dictus Dana, Iohannes dictus Dana* (ZsigmOkl. 1: 940. okl., Kuthus), *Zeuecko et Thomas Sous* (ZsigmOkl. 1: 940. okl., Hosszúfalu). Az első eset több fejtörésre ad okot, mivel a két név egymás után következik a felsorolásban: feltehető, hogy rokoni viszony lehet köztük. A névadás *(Dana)* valamilyen módon az apával lehet kapcsolatban, ha mindkét gyereke viseli tovább a megkülönböztető nevet. Az élőnyelvi forma *dictus* nélküli lehetett, a *Dana* elem pedig az apa nevének fennmaradt, a közösség számára ismert, azaz emlékezetes és ezáltal alkalmazott megkülönböztető elemévé vált. A második név hasonló az elsőhöz, azzal a különbséggel, hogy itt hiányzik a *dictus* elem. Ebben az esetben egyértelmű, hogy testvérpárról van szó. A nevük sajnos nem fordul elő többet, így továbbra is kérdéses marad, vajon mindkét testvérre vonatkozik-e a *Sous* név.

A 14. század végére a névadási formák egyik vizsgált területen sem egyszerűsödtek. A névszerkezetek használatában ugyanazok maradtak a domináns alakok, pl. a *filius* + *de*. Csupán annyi a mérhető változás, hogy több lett a hiányzó elem, vagyis időbe telt, míg ezek domináns többségbe kerülnek, és idő kellett ahhoz is, hogy e berögzült szerkezetek minden területen túlhaladottá váljanak és kikopjanak.

11. Összegzés. – Több tanulmány említi, hogy a 14. század végére már beszélhetünk öröklődő, magyar nyelvű, latin segédelemet (*filius*-t, *dictus*-t, *de*-t és ezek kombinációit) nélkülöző nemesi családnevekről (l. pl. FEHÉRTÓI 1969: 29). E dolgozat egyik célja volt bemutatni, hogy még a 14. század végére sem alakult ki olyan nagy számban a megszilárdult családnevek rendszere, egyik vizsgált területen sem.

A nemesi családnevek fennmaradásának kritériuma a kimagasló ős megléte volt, akinek lehetősége nyílt valamilyen birtokot vagy tisztséget megszerezni. Ő volt a viszonyítási alap, egészen a következő magas társadalmi rangot elérő ősig, mert ez esetben az újabb családtag nevének leírásakor az általa viselt tisztség élvez prioritást az ős nevével szemben. (Kivéve, ha a cél a minél korábbi ős felkutatása, bár ez inkább már a későbbi, 18–19. századra jellemző gondolkodás.)

A letelepedés és az állami berendezkedés utáni írásosságban kialakult, hivatali latin nyelv névszerkezetei (a nemesi nevektől egészen a legalacsonyabb társadalmi szinteken élőkig) betöltötték feladatukat. E névalakulatok sikeressége az egyszerű szerkezetben és a többoldalú felhasználhatóságban rejlett. Ezek a névszerkezetek ugyanis a nobilisektől a jobbágyokig azonosak *(filius, de, dictus)*, ám eltérő funkciójúak voltak.

A három latin kapcsolóelem és az ezekkel képzett névszerkezetek vizsgálatából megállapítható, hogy a három különböző tájegységen lezajló névszerkezeti változások mindenhol megtalálhatóak voltak, ám nem azonos sebességgel zajlottak. Amellett, hogy e névalakulási folyamatok párhuzamosan éltek egymás mellett, területenként más-más tendencia formálhatósága, variálhatósága került előtérbe és erősödött fel, előmozdítva a fejlődést. A felhasznált oklevelek alapján az ország délnyugati felében a *de* és a *dictus* elem eltűnése segítette a neveket a kételeművé, majd családnévvé válásban. Az erdélyi oklevelekben ezt a folyamatot a század végére a *filius* nagyszámú eltűnése indította el, míg a nógrádi területen a hosszabb névszerkezetek egyszerűbb, az élőnyelvhez közelibb, rövidebb szerkezetekben jelentek meg újra. Ugyanitt tűnt el elsőként a 13. században magát végig képviseltető, de a 14. századra túlhaladottá vált *de genere* elem, valamint itt jelent meg leghamarabb, halmozottan az *-i/-y* helynévképző. Mindezek ellenére a fejlődés a Nógrádból származó oklevelekben volt a leglassúbb, éppen azon a területen, ahol a királyi hatalom és a kancellária befolyása a legerősebb volt. Áthághatatlan, egy idő után elavulttá váló sémákba kényszerítették a neveket.

Az „iskolázott" kancelláriai befolyás gyengülése mind a keleti, mind a nyugati határok felé fellazuló szerkezeteket és eltűnő latin elemeket eredményezett. Talán hiba lenne azt állítani, hogy a fejlődés egyértelműen a nyugati részektől Erdély felé terjedt. A 14. században, a már 300 éve berendezkedett, kiterjedt kancelláriai írásbeliséggel rendelkező, hatalma teljében levő országban már nem Nyugat-Európa a fejlődés meghatározója és befolyásolója, hanem a magyar központi hatalom és ennek szervei. Így logikus, hogy a központtól távol eső területeken gyengébb e hatalom befolyásoló hatása; ez akár a scriptorok iskolázottsági fokán is lemérhető. Láthattuk azt is, hogyan alkalmazkodik a név az ember életkörnyezetéhez (város vagy falu), az életviszonyok megváltozásához, hogyan képződnek újabb névtípusok (pl. a foglalkozásnevek).

Nem mondható, hogy a 14. század végére a névadási formák bármely területen is egyszerűsödtek volna. Mindenesetre lehet, hogy a kételemű nevek, majd a családnevek rögzülésének ideje még váratott magára a 15–16. századig, de ezek kialakulása nem járt az ősi formák kiveszésével. Az adminisztráció és a hivatali intézményrendszer igénye által létrejött latinos, majd magyar családnevek mellett párhuzamosan, lappangva tovább éltek a szóbeliségben a legősibb egyelemű és körülírásos névfomák, melyek a mai napig sem tűntek el a használatból.

Az egyelemű név sosem tűnt el, hiszen ez nem kevésbé identifikáló, mint bármely más névszerkezet. Ez a névfejlődés kiindulási és megérkezési pontja, ahova végül visszatérnek a nevek. Elég csak egy zárt közösséget vagy ismeretségi kört alapul venni,

melyben az egyének egymást csak keresztnevükön szólítják. Sőt, akár keresztnév sem szükséges egy közösségben (mely lehet akár település is) a kellő identifikációhoz, legalábbis ezt tükrözik a BASKI IMRE tanulmányában szereplő 18. századi anyakönyv három településről származó nevei: „Bába asszony, Csikós, Szilasi jövevény, Szolga legény, sváb Szűcs, Bíró Gergely juhásza, Falu Kocsissa, Falu Mészárossa, [...] Czigány Miksa, Öreg Ilonka, Sánta Jancsi, Vaskörmös" (BASKI 1981: 47–8). Ezeknek az egyelemű (sőt, akár keresztnév nélküli, a közösségben betöltött funkciót megjelölő) neveknek az olvasása győz meg arról, mennyire változatlan és örök az emberi gondolkodás, a névhasználati és névadási tipizálás. Mintha a 14. századi nevek magyarra fordított változatait olvasnánk. Ám nem ez az egyetlen jel az ősi formák mai jelenvalóságára. A 2000. szeptember 9-ei és 2002. január 26-ai Zalai Hírlap gyászjelentési rovatában e két név áll: „Papp István (Fityók fia)" és „özv. Biczó Istvánné szül. Horváth Julianna (Meszes lány)".

Források

BánffyOkl. = VARJÚ ELEMÉR szerk. 1908. *A Tomaj nemzetségbeli Losonczi Bánffy-család oklevéltára.* 1. 1214–1457. Budapest.
AnjouOkl. = KRISTÓ GYULA szerk. 1996–. *Anjou-kori Oklevéltár.* Budapest–Szeged.
CDH = FEJÉR GYÖRGY szerk. 1832. *Codex Diplomaticus Hungariae.* Buda.
HazaiOkl. = NAGY IMRE – DEÁK FARKAS szerk. 1897. *Hazai Oklevéltár* 1234–1536. Budapest.
HazaiOkm. = NAGY IMRE – RÁTH KÁROLY szerk. 1865–1873. *Hazai Okmánytár*. Győr.
Sopron 1. = NAGY IMRE szerk. 1889. *Sopron vármegye története*. 1. Sopron.
ZalaOkl. 1. = NAGY IMRE – VÉGHELY DEZSŐ – NAGY GYULA szerk. 1886. *Zala vármegye története, Oklevéltár.* 1. Budapest.
ZsigmOkl. 1. = MÁLYUSZ ELEMÉR szerk. 1951. *Zsigmondkori Oklevéltár.* 1. 1387–1399. Budapest.

Hivatkozott irodalom

ENGEL PÁL 2001. *Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája 1301–1457.* CD-ROM. Arcanum.
BASKI IMRE 1981. *Egyelemű nevek, családnevek, megkülönböztető nevek*. MNyTK. 160. Budapest.
BENKŐ LORÁND 1949. *A régi magyar személynévadás.* Budapest.
DEME LÁSZLÓ 1960. Személynévrendszerünk alaktanához. In: *Névtudományi Vizsgálatok.* Szerk. PAIS DEZSŐ – MIKESY SÁNDOR. Budapest. 136–9.
FEHÉRTÓI KATALIN 1969. *A XIV. századi magyar megkülönböztető nevek*. NytudÉrt. 68. Budapest.
FEHÉRTÓI KATALIN 1970. Társadalmi-gazdasági tényezők a XIV. századi jobbágyság kételemű neveinek kialakulásában. In: *Névtudományi előadások.* Szerk. KÁZMÉR MIKLÓS – VÉGH JÓZSEF. NytudÉrt. 70. Budapest. 153–6.
FEHÉRTÓI KATALIN 1973. Helynevek mint családnevek *de* prepozíció vagy *-i* képző nélkül. *Magyar Nyelv* 197–203.
FEHÉRTÓI KATALIN 1976. A XIV. századi jobbágynevekről. *Magyar Nyelv* 472–6.
FEHÉRTÓI KATALIN 1982. A családnév kialakulása előtti átmeneti névformák. *Névtani Értesítő* 7: 44–8.
FEHÉRTÓI KATALIN 1998. A *-fi, -fia* utótagú magyar családnevek kialakulása. *Magyar Nyelvőr* 458–67.

HAJDÚ MIHÁLY 2003. *Általános és magyar névtan.* Budapest.
KÁLMÁN BÉLA 1967. *A nevek világa.* Budapest.
MAKSAY FERENC 1960. A családnevek kialakulásához. In: *Névtudományi Vizsgálatok.* Szerk. PAIS DEZSŐ – MIKESY SÁNDOR. Budapest. 169–71.
MEZŐ ANDRÁS 1997. Opponensi vélemény Hajdú Mihály: A középmagyar kor személynévtörténete [...] című akadémiai doktori értekezéséről. *Névtani Értesítő* 19: 123–5.
MIKESY SÁNDOR 1959. Miért alakultak ki vezetékneveink? *Magyar Nyelvőr* 82–7.

HORVÁTH ZITA

ZITA HORVÁTH, **Names of different structure as appearing in 14th century charters of the Bánffy families**

The present study examines name giving practices in 14th century charters produced in three extended estates of the two historic Bánffy families (i.e. in three different regions of the country). One purpose of the study is to demonstrate that the complete system of later Hungarian family names had not been developed in any region under discussion by the end of the 14th century. On the basis of the charters the three most frequent name forms (those containing the expressions *filius*, *de* and *dictus*) as well as their mixed variants are described. By examining the three Latin connecting expressions and the names formed with the help of them the author concludes that the same changes were present in the name structures in all the three territories, though the speed of change was regionally different. It is true that during the century under survey names started to reflect people's environment (town or village) and people's changing way of life, still simplification of name forms could not be observed in any territory until the end of the 14th century.